

Ob knjigi Lada Ambrožiča Novljanovo stoletje

Vprašljivi IX. korpus

V Gorici v Sloveniji so predstavili knjigo Novljanovo stoletje, ki jo je uredil Lado Ambrožič, sin generala Lada Ambrožiča - Novljana, nekdanjega generala IX. korpusa in poznanega pisca zgodovine NOB-ja, seveda s pogledom, ki ga ima na zgodovino partizan. Knjigo so predstavili tudi v našem zamejstvu na Goriškem. Generalov sin je na več kot 500 straneh prenesel očetove 60-letne spomine. General je umrl pred dvema letoma, star 96 let.

Ob tej predstavitvi so generala Lada Ambrožiča primerjali z dvema Slovincema, to sta general Rudolf Majster in mislec Edvard Kocbek. Velika evforija, ki jo je obakrat ustvarila izbrana publika, je to primerjavo potrdila. Vse skupaj pa je le treba jemati z veliko rezervno, še zlasti primerjavo z Edvardom Kocbekom, ki je kljub velikokrat zagonetnim odločitvam bil popolnoma nekaj drugega od omenjenega generala. Tudi primerjava generala Majstra z vodstvom NOB-jem je vprašljiva!

IX. korpus je bil ustanovljen 13. decembra 1943 in razformiran 16. maja 1945. Ta dva datuma sta za Primorce važna, saj ju marsikdo ne pozna, pa prav zato velikokrat napačno presoja in vrednoti dogodke zadnje vojne na Primorskem. Zanimivo je, da tudi prisotni zgodovinar ob predstavitvi omenjene knjige, ki je imel poseg, se ni obregnil ob nekatera naravnost grozeča dejstva, ki jih je zagrešil IX. korpus. Samoumevno pa tudi je, da pri tem za vsa ta dejanja imajo krivdo tudi tisti, ki so mu poveljevali.

Še vedno je sporen umik domobrancev iz Tolminske, Grahovega ob Bači in Kobarida proti Gorici, ko so jih partizani napadli 30. aprila 1945 pri Dolgi njivi.

Pobite domobranci so partizani zmetali v Sočo, preostale pa, ki so se razbežali, so zajeli pri Mrzleku, natančno pri koritu, kjer je tekoča voda. Nekaj jih je tedaj zbežalo, ostale pa so pozapri v Solkanu in nekatere, ne vse, zaslišali. Partizan-

ske simpatizerje so izpustili, druge pa pobili in zmetali v eno od brez - verjetno je to brezno Zagomila pri Grgarju. Glavnina pobitih domobrancev so bili mladi fantje s Tolminskega, ki so se ob koncu vojne znašli v teh vrstah, in marsikdo sploh ni vedel, kaj se dogaja...

Načelnik NZ za severno Primorsko je bil tedaj Anton Hvala. On je zasliševal domobranskega poveljnika s postojanke Grahovo ob Bači, Avgušтина Žnidaršiča, ki je bil doma iz Morskega pri Kanalu. O tem zasliševanju, ki je bilo v Gorici 5.

maja 1945 ne obstaja noben zapis. Gospod Anton Hvala je bil dolga leta po vojni v Gorici v Sloveniji inšpektor za delo.

Ob predstavitvi Novljanove knjige so vsi skupaj pozabili, da se je Pokrajinska komisija VOS za Primorsko avgusta 1944 preimenovala v Odsek OZNE za območje IX. korpusa in delovala v Gorenji Trebuši, s sedežem na kmetiji Na gradu, ki je v zgornjem delu Trebuške doline. OZNA je imela glavne zapore na drugem koncu, to je na Bogatinovšu, glavna zasliševanja pa so se opravljala na kmetiji v Rižah. Žrtve,

takšne in drugačne, so od kmetije Na gradu vodili uro hoda v Podgrivško grapo in jih tam postrelili. Po oceni domačinov naj bi tu bilo pokopanih na stotine žrtev! Tudi Melišče nad Babjim poljem bi nam lahko kaj povedalo, če bi

spregovorilo o grobovih na danes že porasli jasi ... Grobovi v smrekovem gozdu med Lazi in Govci "slovijo po štirih šuštarjih". Ti štirje partizani so čez dan opravljali svoj čevljarški poklic, zvečer pa, da ni pokalo, so se lotili skrivnostnega posla in s čevljarškim kladivom pobijali ... Še dobro se spominjam, ko mi je v mestecu vrtnic, enega od teh šuštarjev pred leti pokazal stric, ki je bil v tistem času terenc, in mi prišepnil: "Ta je krvavi šuštar!" Šele danes razumem, kaj mi je hotel povedati!

Tudi Makčeva grapa ni bila partizanom neznana. Tukaj naj bi ležalo vsaj enaindvajset mož in fantov, ki so bili zajeti na Črnem Vrhu nad Idrijo! Nekoliko naprej je Podgrivška grapa, ki sem jo že omenil. Prav tako ne morem mimo Makčevega boršta, ki je severno od Bogatinovša, kjer so zopet grobovi, ki pa so nekoliko poznejši... Tam pod zaraslo in propadlo kmetijo na

Bogatinovšu, kakih dvesto metrov od hiše na mali, danes zaraščeni jasi pod strmino, je tudi verjetno grob duhovnika Antona Piska iz Kanala ob Soči. V dokumentu OZNE beremo, da je bil ustreljen 3. novembra 1944. Ena od domnev je tudi ta, da so tu neke pokopane žrtve cerkljanske tragedije. Ta domneva vedno bolj prevladuje med novjšimi raziskovalci tega dogodka.

Kadarkoli grem v Solkanu po ulici IX. korpusa, me pri srcu stisne, ko se spominam na vse te dogodke. Prav tako se mi zdi naravnost nezasišano, da se ta nesrečna dejanja, ki jih je zagrešilo vodstvo IX. korpusa, nikoli ne omenjajo, kaj šele da bi jih kdo obžaloval ali vsaj priznal! Res je, da vojna je bila vojna, vendar na strani IX. korpusa so bile nekatere stvari naravnost pošastne.

Primorci naj bi ne pozabili na Gorenjo Trebušo. Ne samo na okrog osemdeset prebivalcev, kolikor jih še vztraja tam, pač pa tudi na vse one, in teh je kar nekaj sto, ki raztreseni nemo pričajo o grozotah zadnje vojne, in tudi IX. korpusa ob gornjem toku reke Trebušnice in so nam živim v žalosten opomin.

Ambrož Kodelja

Prejeli smo

Spoštovani gospod urednik, v članku Ambroža Kodelje "Vprašljivi IX. korpus" je nekaj netočnosti, ki mojo knjigo "Novljanovo stoletje" neupravičeno in po nepotrebem problematizirajo.

Najprej o primerjavi med mojim očetom Ladom Ambrožičem - Novljanom in Edvardom Kocbekom. Kdor je knjigo prebral, ve, da v njej nikjer ni omenjena kakršna koli primerjava med generalom in pesnikom. V svojem sklepnem poglavju z naslovom Moj oče, socialistični malomeščan pač izpostavljam Kocbekovo in očetovo politično usodo, ki sta si v skoraj vseh pogledih, posebej pa še v sočasnosti, na moč podobni. A ob tej omembi v knjigi tudi nedvoumno poudarjam, da Novljana in Kocbeka med seboj ne želim primerjati.

V članku je nadalje netočen datum ustanovitve 9. korpusa; 13. december 1943 ni pravi datum. In ne nazadnje: avtor skozi ves tekst problematizira vlogo 9. korpusa, pri čemer govori predvsem o letu 1945. Toda knjiga Novljanovo stoletje pripoveduje o aktivnostih korpusa od ustanovitve do Novljanovega odhoda v Glavni štab NOV in PO Slovenije, se pravi le do konca avgusta 1944.

Vse te nejasnosti bi bili lahko z avtorjem članka, gospodom Kodeljo, razčistili že na predstavitvi knjige. Prepričan sem, da bi bilo to dobro sprejeto tudi pri navzočem občinstvu.

Prosim, da moj popravek objavite v naslednji številki Novega glasa.

**S spoštovanjem,
mag. Lado Ambrožič, Ljubljana**